

ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Γιάννης Σπράος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

(Οι παραπομπές αναφέρονται σε σελίδες και πίνακες του πλήρους Αγγλικού κειμένου)

Η Μακροπρόθεσμη Ανάλυση. Στις δεκαετίες του '60 και '70 η μεταποίηση αναπτύχθηκε, αλλά ξεκινώντας από πολύ μικρή βάση και κάτω από ένα αυστηρά προστατευτικό καθεστώς. Τελικά σταμάτησε σε ένα ποσοστό του ΑΕΠ μικρότερο από τις άλλες Ευρωπαϊκές Οικονομίες Αγοράς (δηλαδή τις χώρες της Ε.Ε. και πρώην ΕΕΤΑ) και μετά από το 1980 το ποσοστό μειώθηκε αισθητά. Ένα αφιλόξενο μακροοικονομικό περιβάλλον, χωρίς να διεκδικεί τον κύριο ρόλο, συνέβαλε ουσιαστικά σ' αυτά το αποτέλεσμα. Εξηγείται αυτό το περιβάλλον από τις πλούσιες εισροές αδήλων πόρων (τουρισμός, ναυτιλία, μεταναστευτικά εμβάσματα και, πιο πρόσφατα, μεταβιβαστικές πληρωμές από ΕΟΚ/ΕΕ), οι οποίες διαμόρφωσαν μια πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία που δεν ήταν μεν ακατάλληλη για την οικονομία στο σύνολό της, αλλά ήταν αντίξοη προς την ανταγωνιστικότητα της μεταποίησης. Οι αυτόματοι μηχανισμοί της οικονομίας παραμέρισαν τη μεταποίηση διότι δεν ήταν αναγκαία για την κάλυψη των αναγκών του ισοζυγίου πληρωμών. Αυτό το φαινόμενο είναι μια όψη της λεγόμενης Ολλανδικής Ασθένειας, στην οποία οφείλεται η αποβιομηχάνιση των χωρών που πρόσκεινται στη Βόρεια Θάλασσα μετά την ανακάλυψη θαλασσίων κοιτασμάτων πετρελαίου και αερίου. (Σελ. 2-5, Πίν. 1 και 3).

Το Μακροοικονομικό Περιβάλλον από το 1980. Μετά το 1980 η μεταποίηση συρρικνώθηκε όχι μόνο σαν ποσοστό του ΑΕΠ, αλλά και σε απόλυτους όρους. Η Ολλανδική Ασθένεια εντάθηκε με την εισροή των μεταβιβαστικών πληρωμών από ΕΟΚ/ΕΕ και σ' αυτήν προστέθηκε μια μακροοικονομική πολιτική χωρίς ευαισθησία προς την ανταγωνιστικότητα της μεταποίησης (με εξαίρεση το '86-'87), η οποία από το 1988 έλαβε τη μορφή της «σκληρής δραχμής».

Ενα Προφίλ Αδυναμίας. Από το 1980 ο μεταποιητικός κλάδος στο σύνολό του - εξαιρέσεις βέβαια υπάρχουν - δείχνει αδυναμία σε όλες τις διαστάσεις, είτε σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές Οικονομίες Αγοράς (ΕΟΑ), είτε σε σύγκριση μεταξύ του τώρα και του τότε. Ήδη, αναφέρθηκε η υστέρηση στη διάσταση της παραγωγής τόσο απέναντι στις άλλες ΕΟΑ, όσο και στο 1980. Άλλες διαστάσεις, όπως η αξία των εξαγωγών, το ισοζύγιο βιομηχανικών συναλλαγών, η απασχόληση, οι πραγματικές αποδοχές, τα κέρδη, οι επενδύσεις, επιβεβαιώνουν την ίδια εικόνα. (Σελ. 5-8, Πίν. 1-5).

Ανταγωνιστικότητα στο κόστος εργασίας. Το αφιλόξενο μακροοικονομικό περιβάλλον αντανakλάται σε δύο κύριες διαστάσεις: Το κόστος εργασίας και το χρηματοοικονομικό κόστος. Το πρώτο μετράται με το σχετικό (απέναντι σε ανταγωνίστριες χώρες) κόστος εργασίας ανά μονάδα βιομηχανικού προϊόντος. Ο δείκτης που υπολογίζει η Τράπεζα της Ελλάδος έχει διάφορες ατέλειες, μερικές από τις οποίες τις έχει επισημάνει η ίδια. Όταν γίνουν οι απαιτούμενες διορθώσεις, έστω και με περιθώρια ανακρίβειας, δύο σημεία προέχουν: (α) μεταξύ του '81 και του '93 η ανταγωνιστικότητα επιδεινώθηκε αισθητά -κατά 15%, συντηρητικά υπολογιζόμενη- ενώ ο δείκτης της Τράπεζας την παρουσιάζει περίπου αμετάβλητη και (β) μεταξύ του '90 και του '93 η επιδείνωση που είχε προηγηθεί διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα, ενώ ο δείκτης της Τράπεζας δείχνει σημαντική βελτίωση, πράγμα που έχει δώσει λαβή σε σοβαρές παρερμηνείες. Για το 1994 εικάζεται κάποια πάρα πέρα επιδείνωση. Το ίδιο και πιο έντονα προβλέπεται για το 1995 ενόψη των μισθολογικών αυξήσεων και της διολίσθησης που έχουν εξαγγελθεί. Η άλλη όψη του ιδίου φαινομένου είναι η αύξηση του μεριδίου της εργασίας στην μεταποιητική προστιθέμενη αξία κατά ένα συντηρητικό 10% μεταξύ '81 και '93. Ενώ αυτό θα ήταν ευπρόσδεκτο σ' ένα πλαίσιο διευρυνόμενης παραγωγής, δεν είναι υγιές όταν η παραγωγή είναι στάσιμη ή και συρρικνώνεται (Σελ. 11-15, πίν. 6-7).

Χρηματοοικονομικό κόστος. Τα πραγματικά επιτόκια χορηγήσεων μεταξύ 1980 και 1994 αυξήθηκαν στην Ελλάδα περισσότερο από κάθε άλλη ΕΟΑ και το '93 και '94 πρώτευαν με εντυπωσιακή διαφορά. Από μηδέν και κάτω κατά τις αρχές της δεκαετίας του '80, οι τόκοι αντιστοιχούσαν το 1991 στο 17% του κόστους εργασίας στο δείγμα μεταποιητικών επιχειρήσεων που παρακολουθεί η Τράπεζα της Ελλάδος, παρ' όλη τη σχετική μείωση των δανειακών κεφαλαίων που προκάλεσαν τα ίδια τα υψηλά επιτόκια. Κάπως συντέλεσε στο υπερβολικό ύψος των επιτοκίων το μεγάλο περιθώριο μεταξύ επιτοκίων χορηγήσεων και καταθέσεων που χαρακτηρίζει τις Ελληνικές Τράπεζες, μεγαλύτερο από κάθε άλλη ΕΟΑ. Ένα μέρος του περιθωρίου εξηγείται από δύο λόγους, από τους οποίους ο κυριότερος είναι οι υποχρεωτικές καταθέσεις στην Τράπεζα της Ελλάδος, που δεν είναι υπο τον έλεγχο των Τραπεζών.

Αλλά και το υπόλοιπο περιθώριο ήταν υψηλότερο από σχεδόν όλες τις ΕΟΑ. Το Μάρτιο του '95 οι Τράπεζες εξήγγειλαν μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων. Αν αυτό οδηγήσει σε σοβαρή και διατηρήσιμη μείωση του περιθωρίου, αυτός ο παράγων θα μετριασθεί. Επίσης εκτιμάται ότι η επιβάρυνση από τις υποχρεωτικές καταθέσεις θα εξαλειφθεί σχεδόν εξ ολοκλήρου με τη μείωση του πληθωρισμού που προβλέπεται στο Πρόγραμμα Σύγκλησης και με τις ρυθμίσεις για τη μεταβίβαση από την Τράπεζα της Ελλάδος στην Κυβέρνηση. Σημειωτέον ότι για το δείγμα των επιχειρήσεων που παρακολουθεί η Τράπεζα της Ελλάδος, μείωση κατά μία μονάδα των επιτοκίων χορηγήσεων αντιστοιχεί με βελτίωση των καθαρών (λογιστικών) κερδών κατά 3% ή με αύξηση των μισθών και ημερομισθίων κατά 1,6% μέσα στο ίδιο συνολικό κόστος. (Σελ. 18-25 και 27, Πίν. 8-10).

Τα αίτια των υψηλών επιτοκίων. Το δημοσιονομικό έλλειμμα, στο οποίο συχνά αποδίδονται τα υψηλά πραγματικά επιτόκια, είναι μόνο μια πολύ μερική εξήγηση. Ένας λόγος γι' αυτό, δευτερεύουσας όμως σημασίας, είναι ότι όταν το έλλειμμα αποπληθωρίζεται (δηλαδή χρεώνεται σαν τρέχουσες δαπάνες μόνο το μέρος των τόκων που αντιστοιχεί στο πραγματικό επιτόκιο, ενώ το υπόλοιπο κατατάσσεται στα χρεωλύσια), είναι μικρότερο του μισού απ'ότι συμβατικά υπολογίζεται για το 1993. Ο κύριος λόγος είναι ότι η απρόσκοπτη κίνηση κεφαλαίων έχει ενοποιήσει τις κεφαλαιαγορές και τα Ελληνικά επιτόκια εξαρτώνται σχεδόν εξ ολοκλήρου από αυτά των μεγάλων κέντρων, με συνδυαστικό κρίκο τις προσδοκίες για τη δραχμή, οι οποίες προσδιορίζουν το πρίμ που εκτιμάται ότι καλύπτει τον κίνδυνο της υποτίμησης. Μια πολιτική σκληρής δραχμής εξ ορισμού σπρώχνει την ισοτιμία προς άβολες περιοχές, συνοδεύεται λοιπόν αναπόφευκτα από υψηλά πρίμ και συνεπώς υψηλά επιτόκια είναι αναγκαία για την περιφρούρησή της. Κατά κανόνα, σημαντική και παρατεταμένη μείωση επιτοκίων μεγαλύτερη από την μείωση του πληθωρισμού μπορεί να αναμένεται μόνο στο μέτρο που βελτιώνεται η αξιοπιστία της ισοτιμίας, πράγμα που εξαρτάται κυρίως από τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Σε περιπτώσεις που τα επιτόκια ωθούνται ακόμα υψηλότερα για την αντιμετώπιση ειδικών περιστάσεων, όπως την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων το καλοκαίρι του '94, μία αυτόνομη μείωση των επιτοκίων γίνεται δυνατή αφού οι περιστάσεις αντιμετωπισθούν με επιτυχία. (Σελ. 25-26, 28-36, Πίν. 11).

Πληθωρισμός και Ανταγωνιστικότητα: Η Σύγκρουση μεταξύ Σταθερής και Κατάλληλης Πολιτικής. Η σκληρή συναλλαγματική πολιτική σαν μέσο για την καταπολέμηση του πληθωρισμού έχει χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα. Όταν ο στόχος για τον πληθωρισμό έχει υψηλή προτεραιότητα, αυτό είναι κατανοήσιμο. Αλλά οι καλοήθειες επιπτώσεις στον πληθωρισμό συνοδεύονται από κακοήθειες επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα. Και ενώ, με την πάροδο του χρόνου, η σταθερότητα της πολιτικής ενισχύει την αξιοπιστία της και συμβάλλει στην αποτελεσματικότητά της ως προς τον πληθωρισμό, ταυτόχρονα υπονομεύει την

καταλληλότητά της καθώς τα προβλήματα της φθίνουσας ανταγωνιστικότητας συσσωρεύονται. Αρκετά σενάρια τέτοιου είδους κατέληξαν σε έντονες οικονομικές κρίσεις. Μία καλή μακροοικονομική διαχείριση κάνει έγκαιρη αναπροσαρμογή της πολιτικής. (Σελ. 37-38).

Η Σκληρή Ισοτιμία Συνθλίβει τα Εμπορεύσιμα Προϊόντα. Η άποψη ότι επιμονή στη σκληρή συναλλαγματική πολιτική θα υποχρεώσει, αργά ή γρήγορα, όλες τις ονομαστικές μεταβλητές να προσαρμοσθούν προς αυτή, μπορεί να στηριχθεί (άν και το αποτέλεσμα επιτυγχάνεται μέσω της ύφεσης και ανεργίας που επιφέρει μια τέτοια πολιτική), αλλά το συμπέρασμα δεν είναι ότι δικαιολογείται η συνέχισή της μέχρι τα έσχατα και τούτο γιατί η σκληρή ισοτιμία επηρεάζει ανομοιόμορφα την οικονομία. Συνθλίβει ιδιαίτερα τους κλάδους που παράγουν εμπορεύσιμα προϊόντα και, βλάπτοντας την ανταγωνιστικότητά τους, οδηγεί σε ανεπιθύμητες επιπτώσεις, βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, στις εξωτερικές συναλλαγές της χώρας. Στην τωρινή φάση στην Ελλάδα οι επιπτώσεις αυτές εν μέρει υποκρύπτονται γιατί η οικονομία διατηρείται σε ύφεση και εν μέρει έχουν προς το παρόν αποφευχθεί γιατί η εισροή αδήλων πόρων σημείωσε μεγάλη άνοδο τα τελευταία χρόνια χάρις, μεταξύ άλλων, στις μεταβιβαστικές πληρωμές από την Ε.Ε. (Σελ. 39).

Υπόθεση Εργασίας: Οι Άδηλοι Πόροι θα αναχαιτισθούν. Η Ελληνική οικονομία στο σύνολό της ωφελήθηκε από τους πλούσιους άδηλους πόρους, έστω και αν ζημιώθηκε η μεταποίηση. Οι πόροι αυτοί θα δημιουργήσουν πρόβλημα όταν αρχίσουν να μειώνονται ή έστω όταν παύσουν να διογκώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες μίας αυξανόμενης οικονομίας. Εδώ υιοθετείται σαν υπόθεση εργασίας η άποψη ότι αυτό πρέπει να αναμένεται μετά το 1999, αν όχι ενωρίτερα. Τόσο το Πακέτο Delors II όσο και η ΚΑΠ είναι απίθανο να συνεχισθούν στις ευνοϊκές για την Ελλάδα τωρινές διαστάσεις τους και από τους τρεις άλλους πόρους - τουρισμός, ναυτιλία, μεταναστευτικά- μόνο ο τουρισμός εξακολουθεί, προς το παρόν, τη δυναμική του πορεία. Μία συνετή, προνοητική και διορατική πολιτική πρέπει να ενσωματώσει από τώρα αυτήν την προοπτική και να αναγνωρίσει ότι η ανάγκη να υποκατασταθούν οι άδηλοι πόροι βάζει στο επίκεντρο των συμφερόντων της οικονομίας τους κλάδους που παράγουν εμπορεύσιμα προϊόντα και κατ'έξοχην τον μεταποιητικό.

Ανταγωνιστικότερη Μεταποίηση. Η διεύρυνση και ανάπτυξη του μεταποιητικού κλάδου μπαίνει έντονα στην ημερήσια διάταξη και ο απαραίτητος όρος για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου. Αν η υπόθεση εργασίας επαληθευθεί, μια τέτοια βελτίωση δεν είναι ζήτημα επιλογής, είναι αναγκαία για την επανάισορρόπηση της οικονομίας και οι μηχανισμοί της αγοράς θα την πραγματοποιήσουν έστω και μέσω του πιο αγκαθωτού δρόμου, τη μείωση των πραγματικών αποδοχών για την

ίδια παραγωγή. Το ζητούμενο όμως είναι ο χρυσός δρόμος στον οποίο συμπορεύονται η βελτίωση των πραγματικών αποδοχών και της παραγωγικότητας, με ταχύτερο βήμα για ένα διάστημα, της δεύτερης από τις πρώτες ώστε να μειωθεί το πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και να βελτιωθούν τα κέρδη, το επίπεδο των οποίων εξακολουθεί να είναι ασυμβίβαστο με τις ανάγκες για την επέκταση του κλάδου. Η παραγωγικότητα εννοείται βέβαια με την ευρεία έννοια που περιλαμβάνει μεγέθυνση της κατά κεφαλήν προστιθεμένης αξίας μέσω νεωτερισμών, σχεδίων και έρευνας αγοράς. (Σελ. 44).

Αναπροσαρμογή της Συναλλαγματικής Πολιτικής. Η μακροοικονομική πολιτική δεν μπορεί να κατασκευάσει το χρυσό δρόμο αλλά μπορεί να τον μπλοκάρει. Αυτό πράγματι κάνει η πολιτική της σκληρής δραχμής, συνθλίβοντας με ιδιαίτερη ένταση στους κλάδους που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά το περιθώριο μεταξύ τιμής του προϊόντος και του μοναδιαίου κόστους. Όταν αυτό ενσωματωθεί στις προβλέψεις των ενδιαφερομένων λειτουργεί σαν αυστηρό αντικίνητρο. Μία αναπροσαρμογή πολιτικής περιορισμένης φιλοδοξίας θα έκανε τη συναλλαγματική πολιτική πιο ευαίσθητη προς την ανταγωνιστικότητα έτσι ώστε να εξίσωνε τους κανόνες του παιχνιδιού οι οποίοι τώρα ευνοούν τους μη διεθνώς εμπορεύσιμους τομείς της οικονομίας. Μια πιο φιλόδοξη αναπροσαρμογή θα έκλινε τους κανόνες προς την μεταποίηση και τα άλλα εμπορεύσιμα αγαθά. Η υιοθέτησή της εξαρτάται από τις διαστάσεις του κοινού που εκτιμάται ότι θα δημιουργήσει η προβλεπόμενη ύφεση των αδήλων εισροών. Δεν θα ήταν συνετό να υποτιμηθεί το κενό. Τονίζεται όμως ότι ο ρόλος της μακροοικονομικής πολιτικής είναι μόνο βοηθητικός και ότι και στην ευνοϊκότερη περίπτωση η συναλλαγματική πολιτική μπορεί να αναπροσαρμοσθεί σε στενά όρια τόσο γιατί αντιμετωπίζονται αντικειμενικοί περιορισμοί όσο και γιατί υπάρχουν ανειλημμένες υποχρεώσεις. (Σελ. 45-46, 55-56).

Τα επιτόκια. Εστω και σε στενά όρια, μια ευαισθητοποίηση της συναλλαγματικής πολιτικής προς την ανταγωνιστικότητα θα φέρει με την πάροδο του χρόνου αισθητά αποτελέσματα γιατί λειτουργεί σωρευτικά. Επι πλέον όμως, και εφόσον το ευρύτερο πακέτο πολιτικής επιβεβαιώσει τις προδοκίες για φθίνοντα πληθωρισμό, θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τη μείωση των πραγματικών επιτοκίων, φέρνοντας την ισοτιμία σε πιο άνετη σχέση με την οικονομία και έτσι μετριάζοντας το πρίμ που ζητάει η αγορά σαν ασφάλεια για τον κίνδυνο μιας εφάπαξ υποτίμησης. Θα δρομολογηθεί λοιπόν ένας ενάρετος κύκλος μεταξύ ανταγωνιστικότερου εργατικού κόστους και ελαφρύτερου χρηματοοικονομικού βάρους. (Σελ. 47-48).

Πληθωρισμός. Οι καλοήθειες συνέπειες μιάς ευαίσθητης συναλλαγματικής πολιτικής θα ανατραπούν αν οι στόχοι για τον πληθωρισμό υπονομευθούν. Η οποιαδήποτε χαλάρωση του αντιπληθωριστικού ρόλου της ισοτιμίας πρέπει, λοιπόν, να γίνει υπο όρους, ώστε να κατοχυρωθεί η αντιπληθωριστική στάση της μακροοικονομικής πολιτικής στο σύνολό της κατά τρόπο που να είναι και να φαίνεται πειστικός. (Σελ. 48-51, 56).

Εγκαιρη Αντιμετώπιση. Η ύφεση των εισροών από την Ε.Ε. και γενικότερα από τους άδηλους πόρους δεν θα επέλθει αύριο. Πρέπει όμως να αντιμετωπισθεί έγκαιρα. Πρώτον, παρόλο που το χρονοδιάγραμμα του Maastricht για ενιαίο νόμισμα δεν θα τηρηθεί από πολλά, αν όχι όλα τα κράτη-μέλη, εν τούτοις η συναλλαγματική ευελιξία είναι μια διάσταση μακροοικονομικής πολιτικής η οποία θα βαίνει φθίνουσα και πρέπει να χρησιμοποιηθεί όσο υπάρχει καιρός. Η πρώιμη προσχώρηση στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, έστω και με τις «πλατειές λωρίδες», θα είναι επιζήμια. Δεύτερον, η οικονομία γενικά και η μεταποίηση ιδιαίτερα αναπροσαρμόζονται με αργούς ρυθμούς. Τρίτον μια βαθμιαία προσαρμογή είναι προτιμότερη από ένα απότομο άλμα πολιτικής που γίνεται κάτω από την πίεση των περιστάσεων. (Σελ. 51-52, 56-57).

Μια Ημερήσια Διάταξη Δευτέρου Επιπέδου. Οι συνέπειες για τη μακροοικονομική που σκιαγραφήθηκαν ενδιαφέρουν έντονα τη βιομηχανία, αλλά αφορούν ένα υψηλό επίπεδο μακροοικονομικής διαχείρισης για το οποίο το Υπουργείο Βιομηχανίας δεν έχει αρμοδιότητα. (Έχει βέβαια ρόλο σαν ένας από τους ευρύτερους παίκτες στη διαμόρφωση της μακροοικονομικής πολιτικής). Σε ένα δεύτερο επίπεδο μπορεί, χωρίς να θέτει σε αμφισβήτηση τη γενικότερη πολιτική, να καταπιαστεί με επι μέρους θέματα. Μεταξύ άλλων, μπορεί να εκπαιδεύει την κοινή γνώμη, αλλά και τους αρμοδίους για την αυξημένη σημασία της μεταποίησης στην Εθνική Οικονομία κάτω από τις προβλεπόμενες συνθήκες, να τους εφιστά την προσοχή τους στο ότι η σκληρή δραχμή είναι ιδιαίτερα συνθλιπτική για τους κλάδους, σαν τον μεταποιητικό, που παράγουν εμπορεύσιμα προϊόντα, να αντικρούει την εντύπωση, που πηγάζει από ένα ατελή δείκτη, ότι η ανταγωνιστικότητα της βιομηχανίας βελτιώθηκε την τελευταία τετραετία, να προβάλλει το μεγάλο κόστος που συνεπάγονται για τη βιομηχανία τα υψηλότερα επιτόκια με έμφαση στα πραγματικά, να προωθεί την κουλτούρα της παραγωγικότητας τόσο του κεφαλαίου όσο και της εργασίας γιατί αν αυτή δεν ριζώσει δεν κατασκευάζεται χρυσός δρόμος όσο και φιλικά να διάκειται η μακροοικονομική πολιτική και, τέλος, σαν σκέλος της ίδιας κουλτούρας, να βελτιώνει τις υπηρεσίες που προσφέρει το Υπουργείο και οι δορυφορικές του επιχειρήσεις στον κλάδο της μεταποίησης. (Σελ. 57-59).